

ניתוח קיסרי בהלכה

א. מבוא	ו. ירושה
ב. לידת יוצא דופן מאז ועד היום	ז. נטילת ידי הכהנים
ג. טומאת נדה ויולדת	ח. תענית בכורות
ד. ברית מילה	ט. כבוד אח גדול
ה. פדיון הבן	י. סיכום הדינים העולים מן המאמר

א. מבוא

ללידה בניתוח קיסרי אין משמעות רפואית בלבד. לידה קיסרית מביאה עמה כמה דינים שיש לברר - על הלידה, על היולדת ועל הנולד. ישנה התייחסות בדברי חז"ל הקדושים למקרה זה - 'יוצא דופן'¹, ולו דינים שונים.

במאמר זה ננסה לאסוף ולסקור את המשמעויות ההלכתיות שיש בלידה קיסרית עצמה, לאחריה, וכן את ההשלכות ההלכתיות על הנולד עצמו. נעסוק בדיני טומאת נדה ויולדת, ברית מילה, פדיון הבן, ירושה, נטילת ידי הכהנים, תענית בכורות וכבוד אח גדול.

ב. לידת יוצא דופן מאז ועד היום

מדברי הרמב"ם (פירוש המשנה בכורות ח, ב) יש ללמוד על האובדן העצום שהיה כרוך בלידת יוצא דופן בימי קדם: "אבל מה שמספרים בספורים שיש שהאישה תחיה אחר

1 שם זה נובע מכך שהעובר יוצא דרך דופן בטן אימו, וכך מבואר ברש"י (נדה מ, א ד"ה יוצא דופן) ובמאירי (שם). נראה שמכינוי זה נשתרש המושג 'יוצא דופן' שאנו נוהגים לכתוב בו עניינים חריגים, וכפי שנאמר בגמרא (בכורות לו, א) שיוצא דופן מומו ניכר, וביאר רש"י (מנחות ו, א ד"ה בעל מום) הטעם "דאית ליה קלא והכל יודעים".
ואף את השם 'קיסרי' אבותינו ספרו לנו - ביארו התוספות (ע"ז י, ב ד"ה ה"ג כל נשיאיה) שהשם קיסר הוא על שם אחד ממלכי הרומאים שבלידתו מתה אמו, ועל אף זאת נבקעה בטנה ומצאו אותו שהיה עדיין חי. על שם סיפור לידתו כינו אותו 'קיסר', שבתרגום לעברית פירושו 'כרות', על שם שנכרת מבטן אמו. מאז נקראו על שמו כל המלכים אחריו בשם 'קיסר' וכפי שמוזכר רבות בחז"ל. אם כן, זהו המקור לכינוי 'קיסרי' ללידת יוצא דופן, וליכא מידי דלא רמיזי באורייתא.

קריעת דפנה ותהרה ותלד, איני יודע לכך הסבר והוא דבר מופלא מאוד".² אך במאירי (נדה מ, א) כתב הפך דברי הרמב"ם, שיייתכן שבלידת יוצא דופן תתרפא האישה מן הלידה, אלא שמשמע מלשוננו שלא ייתכן שהוולד יצא חי דרך דופן אמו.³

ולדור אחרון מספרים תהילות ה', כי כל זה לא כתבתי אלא שנכיר בטובתו העצומה עלינו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו, וכל שכן במה ששם נפשנו בחיים בהתפתחות הרפואה בחסדו יתברך ויתעלה עלינו, המאפשרת למקשה לילד ללדת בשלום ובבריאות, על ידי ניתוח קיסרי,⁴ טובה כפולה ומכופלת למקום עלינו.

ג. טומאת נדה ויולדת

1. טומאת נדה ביולדת יוצא דופן

נאמר במשנה (נדה מ, א; כריתות ז, ב):

יוצא דופן אין יושבים עליו ימי טומאה [= שבעה לזכר ושבועיים לנקבה] וימי טהרה [= ימי טוהר], ואין חייבים עליו קרבן [לידה - ר.י.]. רבי שמעון אומר: הרי זה כילוד [ולידתו מחייבת ימי טומאה וטהרה וקרבן - ר.י.].

בטעמו של תנא קמא אמר רב מני בר פטיש: "אשה כי תזריע וילדה זכר - עד שתלד במקום שהיא מזרעת", וכיוון שיוצא דופן אינו נולד באופן זה, לא נאמרו בו דיני יולדת. בטעמו של רבי שמעון ביארה הגמרא שהוא לומד מיייתור המילה "תלד" בפסוק "וְאִם נִקְבְּהָ תֵלֵד" (ויקרא יב, ה), שאף לידת יוצא דופן שאינה ממקום שמזרעת נחשבת לידה.⁵

2 אמנם ברש"י (חולין מא, ב ד"ה יוצא דופן) מבואר שיייתכן שגם היולדת וגם היילוד יוצא הדופן יארכו ימים.

הקשה ר' יהונתן אייבשיץ (פלתי קצד, ד), שלפי דברי הרמב"ם הורני ה' דרך חוקין, במה שהורו חז"ל (נדה מ, א) דינים ליולדת יוצא דופן (טהורה מגדה ומלידה, אין לה ימי טוהר ופטורה מן הקורבן), ומה שייכים דינים אלו לפי דברי הרמב"ם שבהכרח לא תחיה היולדת? וצ"ע.

3 ועל דרך קושיית הפלתי על הרמב"ם המובאת בהע' הקודמת, יש מקום להתקשות בשיטת המאירי מדברי הגמרא בכל מקום על השלכות אופן לידתו של יוצא דופן על חייו, דוגמת ירושה, פדיון ועוד, וכי לאו הלכתא נינהו, דהא לפי מה שכתב המאירי אין במציאות שהיא הוולד יוצא דופן חי, וצריך ביאור.

4 אמר לי הרב אריה כ"ץ ממכון פוע"ה, כי על פי נתונים רשמיים, למעלה מ-20% מהלידות בארץ הקודש כיום הינם בניתוח קיסרי. אמנם חלקם מבחירה אישית של היולדת, אך פשוט שרבים מהניתוחים הינם הצלת נפשות של ממש.

5 למחלוקת זו של תנא קמא ורבי שמעון האם יוצא דופן נחשב יילוד או לא ישנם השלכות לעניינים הלכתיים נוספים שנעסוק בחלקם לקמן בעז"ה, כגון ירושת נחלה (בכורות מז, ב), הקדשת בהמה (ע"ז כג, ב) ועוד.

בגמרא (נדה מא, ב) נחלקו האמוראים בדעת תנא קמא האם דם היוצא דרך הדופן אוסר את היולדת מצד טומאת נדה. ריש לקיש סובר שבמקרה זה יודה תנא קמא שהיולדת אסורה משום נדה, אך לשיטת רבי יוחנן אין דם אוסר בנידות עד שיצא ממקורה. במחלוקת זו, פסקו הראשונים (רמב"ם איסורי ביאה י, ה; תורת הבית ז, ו) כתנא קמא וכתבי יוחנן, וכן פסק השו"ע (יו"ד קצד, יד). מוצא הדבר, שכל זמן שלא קדמה פתיחת הקבר (צוואר הרחם) לניתוח הקיסרי, וכפי שמצוי בניתוח אלקטיבי (מוזמן מראש), אין האישה נאסרת בלידתה.

אמנם, בספר פוע"ה⁶ מבואר, שמבחינה מציאותית, גם היולדת בניתוח קיסרי אלקטיבי נאסרת בדרך כלל אחר הניתוח או בסיומו, כיוון שאז יוצא דם ממקורה, ודם זה נדה יחשב. ברם, בדרך כלל לא יתחיל הדימום לפני הוצאת העובר מהרחם.⁷

2. נוכחות ומגע הבעל בשעת הניתוח בלידת יוצא דופן

מבואר אם כן שבשעת הניתוח עצמו אין היולדת נאסרת אם לא הייתה פתיחת הקבר קודם לכן. לפי זה יש לברר האם מותר לבעל להיות נוכח בחדר הניתוח בשעת הניתוח, שהרי לא נאסר להסתכל באשתו במקומות שאינם גלויים אלא בימי נדתה (שו"ע ורמ"א קצה, ז). כמו כן יש לדון האם מותר לבעל לגעת באשתו היולדת בשעת הניתוח. וכבוד מלכים חקור דבר, מאן מלכיי? רבנן.

במקרה בו ודאי שהאישה לא נאסרה, הגר"י זילברשטיין נקט (שו"ת פוע"ה עמ' 115) שמותר ומצווה לבעלה לעזור לה בשעת הניתוח. לעומת זאת, הגר"א נבנצל אמר לי שלא רצוי שהבעל ישהה בחדר הלידה בשעת הניתוח כיוון שרואה את אשתו בניוולה, אך אם נוכחותו חשובה מאוד לאשתו, אפשר להקל בזה ומותר לו לשהות שם. וכששאלתי מה אם האישה מבקשת מבעלה שייגע בה, ענה לי הרב שהבעל ילבש כפפה, ובאופן כזה מותר לו לגעת באשתו בשעת ניתוח קיסרי.⁸

6 שו"ת פוע"ה חלק ג הרי"ן ולידה (להלן: שו"ת פוע"ה) עמוד סד, ושם בהערה 73 מובא הסבר רפואי לתהליך זה.

7 שו"ת פוע"ה (עמ' 114) ושם (עמ' 112-117) הובאו בהרחבה דעות נוספות של גדולי ישראל לעניין השעה בה נאסרת היולדת בניתוח קיסרי.

8 אולי סברת הרב היא שיש חשש שמא יצא דם ממקורה בשעת הניתוח ותיאסר עליו, ואם תהא הכפפה חוצצת בינו לבינה, נמצא עובר על איסור פחות חמור, כפי שמוכח בפת"ש (יו"ד קצה, יז) שמגע כשבגד חוצץ חמור פחות.

איברא, שבשו"ת פוע"ה (עמ' 116) הובאה תשובת הגר"א נבנצל בכתב לגבי מגע הבעל בניתוח קיסרי, ולשון תשובת הרב: "צריך עיון אם לא ילמדו מזה להקל גם בלידה רגילה. ועוד יש לחוש, לעניות דעתי, שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו", ושם (עמ' 117) ביארו

הגר"ד ליאור אמר לי שגם במקרה בו ודאי שהאישה לא נאסרה, אמנם אין איסור בשהיית הבעל בחדר הניתוח, אך לא שייך כלל שהבעל ישהה בחדר כיוון שזה לא צנוע מספיק. וכששאלתי מה יהיה הדין אם האישה צריכה את בעלה בחדר הניתוח ענה הרב: "שיגיד לה שהוא מתפלל עליה שהיא שמה, במקום כזה הבעל לא צריך להיות".⁹

כל האמור הוא כאשר יש ודאות שהאישה לא נאסרה. אולם, אם יש ספק בשעת הניתוח שמא האישה נאסרה, כתב הגר"י זילברשטיין (שו"ת פוע"ה עמ' 115) שאסור לבעל לגעת באשתו, שכן ספק דאורייתא לחומרא.

3. טומאת לידה ביולדת יוצא דופן

נאמר בתורה (ויקרא יב, ב; ה):

אִשָּׁה כִּי תִזְרֶיעַ וַיֵּלְדָה זָכָר וְטִמְאָה שְׁבַע יָמִים... וְאִם נִקְבְּהָ תִלְדַּ וְטִמְאָה שְׁבַע יָמִים...

במשנה שהובאה לעיל, נחלקו ת"ק ור"ש האם יולדת יוצא דופן טמאה לידה. השו"ע (יו"ד קצד, יד) פסק כדעת תנא קמא, שאין ליולדת יוצא דופן ימי טומאה. פירוש הדבר, שאם יולדת תספור שבועה נקיים בתוך שבועיים מאז שילדה בת, היא יכולה לטבול ולהיות מותרת לבעלה. אמנם, מבחינה מציאותית כמעט ואין דין זה מעשי, שכן לא מצוי כלל שפוסק מעיינה של היולדת קודם שבוע מלידתה.

4. ימי טוהר והבאת קורבן

מדין תורה, אחר התקופה של טומאת יולדת יש ליולדת ימי טוהר - שלושים ושלושה ימים ליולדת בן וששים וששה ימים ליולדת בת, ובימים אלו כל דם שתראה אינו אוסר אותה כלל (ויקרא יב, ב-ה):

שלדעת הגר"א נבנצל אין לבעל לסייע לאשתו במגע בזמן של לידה בנייתוח קיסרי, ולכאורה אין הדברים עולים בקנה אחד עם מה שענה לי הרב. על כן התקשרתי לרב השואל ממכון פוע"ה שקיבל את תשובת הגר"א נבנצל, הרב אריה כ"ץ, ושאלתי ששלי מה שכתב בדעת הרב דברי הרב סתרי אהדדי. ענה לי הרב כ"ץ שמה שכתבו בדעתו שאין לבעל לסייע לאשתו בנייתוח היינו לכתחילה, מתוך חשש שמא יקלו גם בלידה רגילה או שמא יראה בה דבר מגונה, אך בוודאי שמעיקר הדין שרי לגעת בה, שאינה אסורה לו כל עוד לא ראתה, והרב הצריך כפפה לחומרא וכמו שכתבנו. נמצאו דברי תורה עשירים במקום אחר.

9 בשו"ת דבר חברון (יו"ד ב, רפג) כתב הגר"ד ליאור שמותר לבעל לגעת באשתו בשעת ניתוח מוזמן מראש, אלא אם כן התחיל דימום אפילו בלא הרגשה. והדברים תואמים, שכפי שאמר לי הרב אין איסור בדבר מעיקר הדין, ואפילו לגעת התיר בספרו, אך מצד הצניעות אמר הרב שלא ראוי כלל שהבעל יהיה נוכח בשעת הניתוח.

אִשָּׁה כִּי תִזְרֶיעַ וַיִּלְדָּה זָכָר... וְשָׁלֹשִׁים יוֹם וְשָׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדַמֵּי טְהָרָה... וְאִם
נִקְבָּה תֵּלֵד... שְׁשִׁים יוֹם וְשָׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טְהָרָה:

במשנה שהובאה לעיל, נחלקו ת"ק ור"ש גם בשאלת ימי טוהר לילדת יוצא דופן. אם כן, לת"ק (שהלכה כמותו) אין לילדת יוצא דופן ימי טוהר.

לכאורה אין נפקא מינא לדידן, כיוון שבימינו אין בועלים על דם טוהר, וכל דם שתראה בימי טוהר מטמא כבשאר ימים אף את הילדת בלידה רגילה (ב"י יו"ד קצד, א), וגם כסתה כלימה פנינו ואין לנו עתה לא מקדש ולא קורבן יולדת. לפי זה לכאורה אין הבדל בין הילדת יוצא דופן לילדת כדרך כל הארץ לעניין דם טוהר והבאת קורבן. אולם זה אינו, שהרי בכמה דינים יש משמעות לדיני דם טוהר של יולדת גם בימינו - בכמה מקומות הקלו חלק מהפוסקים בימי טוהר בדינים מסוימים.¹⁰ נראה פשוט שביולדת יוצא דופן כל זה לא שייך כלל לכולי עלמא, שכל דם שרואה אחר לידתה אף בתוך ימי טוהר איסורו מדאורייתא, ואין להקל בו יותר מדם אחר.

בנוסף, נחלקו הפוסקים האם יש לברך על טבילה שבימי הטוהר - דעת הגר"ע יוסף (טהרת הבית ח"ב יא, ג) היא שהאישה לא מברכת על טבילה זו, כי היא רק ממנהג ולא מדינא, בעוד החת"ס (ג, קצא) ובעקבותיו הגר"מ אליהו (דרכי טהרה פרק יא תשובות ותוספות תשובה ו) ועוד פוסקים¹¹ נקטו שיש לברך, שכן האיסור על דם טוהר פשוט בישראל. בלידת יוצא דופן, שאין לאמו ימי טוהר, נראה פשוט שלכולי עלמא מברכת הילדת גם על טבילתה השנייה בתוך ימי טוהר, שהרי גם בתוך ימי טוהר כל דם שתראה דם נדה הוא.

גם מה שיוצא דופן אין אמו מביאה קרבן אינו הלכתא למשיחא, שהנהגה בקודש חזיתי למגן אברהם (ס"ס רפב) שכתב, שיש חיוב לבעל לעלות לתורה אחר ארבעים יום ללידת אשתו זכר, וכן אחר שמונים יום ללידתה אם ילדה נקבה, שאז הוא זמן הבאת קרבן

10 ונמנה מהם בראשי פרקים (למותר לציין שאין כאן דינים אלא רק לסבר את האוזן, שהרי חלק מהדינים דחו גדולי הפוסקים, ואכמ"ל):

- ש"ך (יו"ד קפז, לב) לעניין מניין ג' פעמים לרואה דם מחמת תשמיש, ופסקו בשיעורי שבט הלוי (קצד, ו).
- נודע ביהודה (תנינא; יו"ד ס"ס צו) לעניין אישה שראתה באמצע תשמיש.
- התעוררות תשובה (ג, כב) לעניין כתמים.
- הגר"ע יוסף (טהרת הבית ב עמ' ח במשמרת הטהרה ד"ה ונראה) לעניין בדיקות טהרה, וכן לעניין המתנת ימים ליוצאי ספרד (שם עמ' טו במשמרת הטהרה ד"ה יולדת).
- 11 דרכי טהרה פרק יא תשובות ותוספות תשובה ו; ערוך השולחן (יו"ד ר, א); שו"ת שבט הלוי (ג, קכב).

יולדת בזמן שבית תפארתנו עמד על תילו,¹² וכן הביא הביאור הלכה (סי' קלו ד"ה בשבת) לדינא.

ותבוא שאלתי ותקוותי להגר"ד ליאור האם ביוצא דופן, שאין אמו חייבת קרבן, יש להורות שאין חובה מוטלת על הבעל לעלות לתורה ביום הארבעים או השמונים, והשיב לי הרב שנכון להורות כך.

ד. ברית מילה

1. מילת יוצא דופן בשבת וביום טוב

נאמר בגמרא (שבת קלה, א):

אמר רב אסי: כל שאמו טמאה לידה - נימול לשמונה, וכל שאין אמו טמאה לידה - אין נימול לשמונה, שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה... וסמיך ליה - וביום השמיני ימול בשר ערלתו.

הגמרא העמידה את דברי רב אסי במחלוקת אמוראים האם מילת יוצא דופן דוחה שבת - ביארה הגמרא שהדינים תלויים זה בזה, וכל הנימול ביום השמיני מילתו דוחה שבת, אך מי שנימול כבר ביום הראשון אין מילתו דוחה שבת.¹³ לאחר כך, הגמרא העמידה את דברי רב אסי במחלוקת תנאים לעניין מילת הנולד לשפחה של יהודי, שילדה ואחר כך הוטבלה לשם עבדות - דעת תנא קמא היא שבנה נימול לשמונה, ודעת רב חמא¹⁴ שנימול לאחד. במקרה זה, בשעת הלידה אימו לא טמאה לידה, שהרי עוד לא הוטבלה, ולכן הדברים תלויים במחלוקתנו.

נחלקו הראשונים כמי ההלכה: הרמב"ן (שבת קלה, א ד"ה הא דאמר) סובר שאין הלכה כדברי רב אסי, ולעומתו פסק רבינו יונה (הובאו דבריו ברשב"א שבת קלה, ב ד"ה הא דאמר)

12 ובביאור מנהג זה ראיתי לגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ב, פד) שכתב שיסוד החיוב הוא כעין קרבן יולדת שביום מ"א או פ"א הייתה מביאה קרבן, וכן הבעל עולה לתורה ברבים ונודב צדקה למקום תורה, שנחשב בזה כעין בית המקדש וכאילו מקיים המצווה. ולפי מה שכתב רבי צבי אלימלך מדינוב (דרך פיקודין הקדמה ה), שכל פעם שעושה מעשה במקום קרבן יש לומר את הפרשה של אותו הקרבן דהוי ונשלמה פרים שפתינו, כתב בפסקי תשובות (סי' קלו הע' 74), שנכון שיקרא הבעל קודם שעולה לתורה פרשת יולדת, ודבר בעתו מה טוב.

והגר"א נבוצל אמר לי שלא נוהגים כלל להקפיד במנהג שהבעל עולה לתורה.

13 רש"י ביאר שדין מילה דוחה שבת נלמד מהפסוק 'וביום השמיני', ועל כן הדינים תלויים זה בזה.

14 שהיה תנא, וצייין רבנו חננאל (שבת קלה, ב ד"ה קי"ל דכולהו) שזהו אחד מג' מקומות הבודדים בש"ס שהוזכר תנא בתואר 'רב' ולא 'רבי'.

ועוד ראשונים¹⁵ שהלכה כרב אסי.¹⁶ בעל הלכות גדולות (הובאו דבריו ברשב"א שם) ופוסקים נוספים¹⁷ הסתפקו אם הלכה כדברי רב אסי אם לאו, ולפיכך הטילו דין זה לחומרא הן במצוות מילה בזמנה והן במצוות שמירת שבת, והיינו שנחשוש למול יוצא דופן דווקא ביום השמיני שמא אין הלכה כרב אסי, ונחשוש שלא למולו בשבת שמא הלכה כרב אסי.

הרי"ף (שבת נד, א) הביא את לשון הגמרא ולא הכריע להלכה, וכתב הרמב"ן (שבת קלה, א) שדעת הרי"ף כתנא קמא בכל מקום שלא מגלה דעתו, ומילת יוצא דופן לשמונה ואפילו בשבת.¹⁸ אך הרז"ה (שבת נד, א) והר"ן (שם נד, ב) כתבו שהרי"ף לא גילה דעתו כיוון שהוא מסופק לדינא האם הלכה כדברי רב אסי.

ברמב"ם ישנה לכאורה סתירה. מחד, פסק (מילה א, י) לעניין הנולד לשפחה שלקחה שלא לשם עבדות, שאם טבלה אמו אחר שילדה הרי זה נימול לשמנה, שאף על פי שנחשב הנולד מקנת כסף, שכן אמו אינה שפחה לשם עבדות, ברגע שאמו טובלת לשם עבדות הופך הנולד ליליד בית. מאידך, באותו פרק (שם, י) פסק שיליד בית שלא טבלה אמו עד שילדה, אף על פי שנימול לשמונה אינו דוחה את השבת. הקשה הראב"ד (שם) על כך, שהלא הגמרא ביארה שהא בהא תליא, וכל הנימול לשמונה מילתו דוחה שבת, ומדוע פסק הרמב"ם שאין מילתו דוחה שבת? הציע הראב"ד בשיטת הרמב"ם שהוא מסופק האם הלכה כדברי רב חמא או כתנא קמא, ולכן פסק לחומרא בשני העניינים.¹⁹

15 הריטב"א (שם ד"ה והלכה), הרי"ד (שבת קלה, א ד"ה אמר רבה), וכן נראה דעת ר"י לוניל (שבת נד, א).

16 טענת הרמב"ם היא שהרי רב אסי סובר כדעת רב חמא, אך נחלק תנא קמא על רב חמא ואם כן יש לפסוק כת"ק. עוד הוכיח שהרי האמוראים שקלו וטרו בדעת תנא קמא ומשמע שסוברים כמותו לדינא. לעומת זאת, טען רבנו יונה שמכיוון שנחלקו האמוראים האם הלכה כדברי רב אסי ורב חמא, ממילא רוב האמוראים סוברים כרב חמא - רב אסי ואחד מהאמוראים שנחלקו. מבואר ששורש מחלוקתם הוא האם במחלוקת תנאים שהמשיכה למחלוקת אמוראים, נטה ונלך אחר רוב התנאים או אחר רוב האמוראים, שלדעת הרמב"ן נלך אחר רוב תנאים, ולדעת רבנו יונה אחר רוב אמוראים נלך.

17 רא"ש (שבת יט, ו); ר"ה (שבת נד, א ד"ה הכי גרסינן); רבנו ירוחם (תולדות אדם וחווה נתיב א ח"ב דף יד טור ב); שיבולי הלקט (הל' מילה ס' א); אור זרוע (הל' מילה ס' קא); מהרי"ל (מנהגי הלכות מילה סעיף יא), וכן החמיר הרמב"ן לעניין מעשה כבהערה לעיל.

18 גם הגר"א (יו"ד רסז, ב) ביאר גם כן דעת הרי"ף כך אך לא מטעמיה דהרמב"ן, אלא מטעם הכסף משנה שיובא להלן הסברו בדעת הרמב"ם, ובאותו אופן ביאר דעת הרי"ף, קחהו משם.

19 אך סיים הראב"ד שאם נאמר כן קשה על הרמב"ם בעניין אחר שאין כאן מקומו, ותירוץ לקושייתו שם תמצא בב"ח (יו"ד רסז, ב) וחזק שם הב"ח את ביאור הראב"ד בדעת הרמב"ם כמבואר למעין.

כך נראה שלמד גם הר"ן בדעת הרמב"ם, ועל כן השווה דעת הרמב"ם לבה"ג ודעימיה ולא פירש.

בכסף משנה (מילה א, ג-ה; 20) ביאר בדעת הרמב"ם שהוא סובר כתנא קמא לדינא, ומה שפסק שמי שאין אמו טמאה לידה אין מילתו דוחה שבת, הוא משום שסובר שמה שאמרה הגמרא 'הא בהא תליא' היינו שרק לדעת רב אסי דין מילה לשמונה מחייב שמילתו תדחה שבת, אך לדעת תנא קמא החולק על רב אסי אין הדינים תלויים זה בזה. לכן, אמנם הלכה כתנא קמא שמי שאף מי שאין אמו טמאה לידה נימול לשמונה, אלא שלעניין אם מילתו דוחה שבת, תנא קמא לא חיווה דעתו, ונחלקו בזה אמוראים, וכיוון שאין הדינים תלויים זה בזה, למחלוקת האמוראים בדין זה אין בית אב בתנאים, ומשכך יש להחמיר שאנו מסופקים הלכה כדברי מי מהאמוראים.

השו"ע בהלכות מילה (יו"ד רסב, ג) פסק שיוצא דופן נימול לשמונה, אך בהלכות שבת (או"ח שלא, ה) פסק שאין מילת יוצא דופן דוחה שבת. במשנה ברורה (שלא, יח) משמע שהבין שהשו"ע פסק כדעת בה"ג, שמילת יוצא דופן לשמונה היא מספק ולא מדינא.²¹ לכאורה יש להתקשות בדבריו, שהרי השו"ע עצמו בחיבוריו כסף משנה ובית יוסף ביאר בדעת הרמב"ם שמילת יוצא דופן לשמונה היא מדינא, ורק לעניין שבת אנו מסתפקים ומחמירים. ולולא דמסתפינא אמינא שהמשנה ברורה שיטתו קאמר, שדעתו כדעת בה"ג, ובאמת דעת השו"ע שמילת יוצא דופן לשמונה היא מדינא וכפי שביאר בעצמו בדעת הרמב"ם.²²

20 והניף ידו בשנית לבאר כן בבית יוסף (יו"ד רסז, ב). וכן ביאר הגר"א (יו"ד רסז, ח), וכך נראה שהבין גם הנודע ביהודה (מהדורא תניינא יו"ד סי' קסז) בדעת הרמב"ם. יש להקשות, שאחר שקבע הבית יוסף במסמרות ביאור דעת הרמב"ם שדעתו כתנא קמא, בשתי מקומות אחרים לכאורה סתר דבריו, ולקח ביאור אחר בדעת הרמב"ם - האחד ביו"ד (רסב, ג), לעניין מילת יוצא דופן לשמונה, שם הביא את דברי הר"ן הנוכח בדברי הרמב"ם ולא אמר עליה ולא מידי. ובשנית באו"ח (שלא, ה) לעניין מילת יוצא דופן בשבת, העתיק גם כן הבית יוסף דברי הר"ן הנ"ל ושתק להם. ולענ"ד נראה שיש לבאר דהבית יוסף סמך על מה שכתב ביו"ד סי' רסז, ולא טרח לחזור על ביאורו בדעת הרמב"ם, וסמך דעתו על המעיין שיכיר ביאורו בדעת הרמב"ם.

21 זה לשון המשנ"ב: "יוצא דופן וגוייה שילדה התם הטעם משום דאין טמאים בטומאת לידה, ולכמה תנאי בעינן כסדר האמור בפרשת תזריע, דאישה כשהיא טמאה לידה, בנה נמול לשמונה". וממה שנקט המשנה ברורה "כשהיא טמאה לידה בנה נימול לשמונה", ולא כתב "כשהיא טמאה לידה בנה נימול אפילו בשבת", מוכח שנוקט כדעת בה"ג שמה שאמרה הגמרא 'הא בהא תליא' לכולי עלמא הוא, ולא כפירוש הכסף משנה שהוא רק לרב אסי.

22 עוד יש להוכיח כן ממה שכתב בביאור הגר"א (יו"ד רסז, ב) לבאר בדעת הרמב"ם כביאור הבית יוסף, וכתב שהוא הדין שיש לבאר כן בדעת הרי"ף, ולפי דבריו שני עמודי הוראה הרי"ף

על כל פנים, עולה לדינא כי מילת יוצא דופן ליום השמיני אך שבת אינה דוחה. אף יום טוב אין מילתו דוחה, שכל שאין מילתו דוחה שבת אין מילתו דוחה יום טוב (רמב"ם מילה א, טו), ולכן נימול ליום שאחר יום טוב.

2. מילת יוצא דופן ביום טוב שני של ראש השנה

נאמר במשנה (שבת קלו, א):

קטן נימול לשמונה ולתשעה ולעשרה ולאחד עשר ולשנים עשר, לא פחות ולא יותר. הא כיצד: כדרכו - לשמונה, נולד לבין השמשות - נימול לתשעה, בין השמשות של ערב שבת - נימול לעשרה [מכיוון שמילתו לתשיעי ספק היא ואינה דוחה שבת - ר.י.], [אם בנוסף היה] יום טוב לאחר השבת - נימול לאחד עשר, [ואם היה] שני ימים של ראש השנה [לאחר השבת] - נימול לשנים עשר.

ומוסכם בראשונים²³ שמילה שאינה בזמנה אינה דוחה יום טוב שני של ראש השנה. וכן מבואר בדעת השו"ע (י"ד רסו, ח). פשט לשון השו"ע מורה שכל שאין מילתו בזמנה אפילו מספק, כגון הנולד בין השמשות או יוצא דופן, אין מילתו דוחה יום טוב שני של ראש השנה. אך בנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ל) ביאר בדעת השו"ע שדווקא כשהמילה ודאי אינה בזמנה היא אינה דוחה יום טוב שני, אבל מילה שספק האם היא בזמנה, כגון הנולד בערב שבת בין השמשות שהוא זמן ספק ונימול לתשעה, ויום התשיעי ללידתו הוא יום טוב שני של ראש השנה, מילתו דוחה את יום טוב זה, שנחשב לספק ספיקא ודנים אותו לקולא.^{24 25}

והרמב"ם סוברים שמילת יוצא דופן לשמונה היא מדינא, וכנגדם דעת עמוד הוראה הלא הוא רבנו הרא"ש שסובר ככה²⁶ שמילת יוצא דופן לשמונה היא מספק. וידועה דרכו של מרן הבית יוסף ללכת אחר רוב עמודי הוראה וכפי שכתב בהקדמתו לחיבורו הגדול. והמשנה ברורה דרכו של הרא"ש נקט, וכדרך הפסיקה של הרמ"א שאינו מחויב לדעת רוב עמודי ההוראה, וכפי שכתב בהקדמתו לדרכי משה הקצר, ובהלכות רבות נקט כדעת הרא"ש לגבי הרי"ף והרמב"ם.

23

24 וכתב שם עוד הנודע ביהודה, שאף על גב שנחשב דבר שיש לו מתירין, שהרי יכול למולו אחר יום טוב שני, ולכאורה מדוע לא נמתין למולו בהיתר אחר יום טוב, כבר כתב הפרי חדש (י"ד קי, מג) בדעת השו"ע שדבר שיש לו מתירין שהוא ספק ספיקא מותר אפילו בדין דאורייתא, ואם כן גם בדין שלנו יש למולו. ותמהו על הנודע ביהודה החתם סופר (שו"ת חת"ס י"ד ב, רנב), ובנו הכתב סופר (י"ד סי' רסו בהגהה על הדגול מרובה בסע' ח), בשו"ת התעוררות תשובה (י"ד סי' רסו) ורעק"א (י"ד רסו, ח) על דימוי דין זה לדבר שיש לו מתירין, והלא סברת דבר שיש לו מתירין היא מצד 'עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר', ולכאורה לא שייך סברא זו כאן דהא אם לא ימולו תינוק זה ביום טוב שני של ראש השנה יתכן שביטלת ממנו מצוות מילה ולא חשיב כלל תאכלנו בהיתר, דהא כבר אכלתו באיסור במה שדחית מילתו!

25

והן אמת שבשו"ע מפורש שאף מי שהוא ספק אם מילתו בזמנה אינו דוחה יום טוב של ראש השנה, אף על פי כן כתב הנודע ביהודה שאגב שיטפא דהמחבר כתב דין זה של יום טוב שני וכלל

לפי דרכו של הגאון נודע ביהודה, לכאורה מותר למול ביו"ט שני של ראש השנה גם יוצא דופן שאין מילתו דוחה שבת, שכן גם דין זה נתון בספק - הלכה כדברי מהאמוראים. אולם, הציץ אליעזר (יג, סב) עמד על מדוכה זו, וכתב שאפילו לדעת הנוודע ביהודה אין למול יוצא דופן ביום טוב שני של ראש השנה, שכן יש לחלק בין הספק ספיקא שבו פסק הנוודע ביהודה למול ביום טוב שני של ראש השנה לבין המקרה דנן. במקרה של הנוודע ביהודה, שני הספיקות הם בגופו²⁶ - ספק האם הנימול נולד ביום שישי או בשבת, וספק האם יום מילתו הוא יום טוב או חול. לעומת זאת, הספק ספיקא שיש במילת יוצא דופן ביום טוב שני של ראש השנה הוא מקרה בו ספק אחד הוא בדין וספק אחד הוא בגופו - ספק אחד בדין האם יוצא דופן מילתו דוחה שבת, וספק אחד בגופו האם יום מילתו הוא יום טוב או חול. טען הציץ אליעזר שבכהאי גוונא לא נחשב ספק ספיקא להתיר,²⁷ ולכן דוחים מילתו לאחר יום טוב שני של ראש השנה.

3. מילת יוצא דופן ביום טוב שני של גלויות

הרמב"ם (מילה א, טו; פיהמ"ש שבת יט, ה) פסק שכל מי שאין מילתו דוחה שבת מילתו דוחה יום טוב שני של גלויות. ביאר הכסף משנה (שם) שהרמב"ם דייק מלשון המשנה שצוינה לעיל:

אותו גם במי שספק אם מילתו בזמנה, ובאמת סבירא ליה שדווקא מי שוודאי אין מילתו בזמנה אינה דוחה יום טוב שני, אך אם ספק אם מילתו בזמנה דעת השו"ע שנימול ביום טוב שני. איברא שהנוודע ביהודה עצמו בחיבורו דגול מרבבה (יו"ד רסו, ח) סתת את ביאורו בדעת השו"ע, וכתב שדעת השו"ע שאפילו מי שמילתו ספק אם בזמנה אינה דוחה יום טוב שני, ובאר שסובר השו"ע שדבר שיש לו מתירין שהוא ספק ספיקא אסור במילי דאורייתא, והוא הפך ממה שכתב בנוודע ביהודה סברת הפרי חדש. ובפתחי תשובה (יו"ד רסו, ז) הביא את ביאור הנוודע ביהודה בשו"ע ותו לא. ולא ראיתי שהרגישו בזה הפוסקים, וצריך עיון בזה. ומכל מקום דעת הנוודע ביהודה עצמו ברורה לדינא, להתיר מילה ספק בזמנה ביום טוב שני של ראש השנה.

26 ספק בגופו = ספק מה המציאות. ספק בדין = ספק מה הדין במציאות מסוימת.

27 בדומה למה שהכריע השו"ע (יו"ד קי, ט) דספק אחד בגופו וספק אחד בתערובת לא חשיב ספק ספיקא, ואותה סברא הכא והתם שלא לומר ספק ספיקא, שכל יסוד ספק ספיקא הוא במה שיש לי שתי ספיקות על אותו עניין המערערות את הדין ורוב הסיכויים שמותר, וכאשר שני הספיקות אינם באותו עניין אין בכוחם להתיר את הדין, שאנו דנים כל ספק בנפרד ומחמירים. כך שמעתי מחברי היקר מיכל זילברשטיין הי"ו והתיישב על ליבי.

והוסיף הציץ אליעזר, שהנוודע ביהודה גופיה כתב כאן שדווקא כששתי הספיקות הם בגוף העניין מהני ספק ספיקא להתיר איסור תורה, והביא הציץ אליעזר עוד נימוקים שיש לדחות מילת יוצא דופן ולא למולו ביום טוב שני של ראש השנה, אלא שסברא זו שהבאנו בשמו מחדשת שאף הנוודע ביהודה עצמו מודה שאין מילת יוצא דופן דוחה יום טוב שני של ראש השנה.

נולד בבין השמשות של ערב שבת... [ואחר השבת שאחר לידתו היו] שני ימים של ראש השנה - נימול לשנים עשר.

המשנה נקטה בדווקא "שני ימים טובים של ראש השנה" ולא נקטה "יום טוב שני של גלויות", שכן דווקא את יום טוב שני של ראש השנה הוא לא דוחה כיוון שהוא קדוש כקדושת יום טוב ראשון, אך את יום טוב שני של גלויות הוא דוחה אף מי שאין מילתו דוחה שבת.²⁸

אך הרא"ש (סוף כלל כו) חלק וכתב שכל מילה שאינה בזמנה אינה דוחה אפילו יום טוב שני של גלויות, ומה שלא נקטה כן המשנה ונקטה "שני ימים טובים של ראש השנה", היינו משום שהמשנה נכתבה בארץ ישראל, ולא שייך בהם יום טוב שני של גלויות.²⁹

לשון הרא"ש היא "אבל במילה שכבר עבר זמנה לא התירו לדחות יום טוב שני בשבילה". מלשון זו ניתן ללמוד שדווקא מילה שוודאי אינה בזמנה אינה דוחה יום טוב שני של גלויות, וזוהו חלוק הרא"ש על הרמב"ם, אך אם מדובר במילה שיש ספק אם זמנה ביום טוב שני של גלויות, היא דוחה אותו.³⁰ לפי זה, מסכימים הרא"ש והרמב"ם שכל מי שמילתו היא ספק בזמנה, כגון יוצא דופן (למאן דאמר לעיל שמילתו לשמונה מספק), מילתו דוחה יום טוב שני של גלויות.³¹

איברא, שפסק מרן השו"ע (יו"ד רסו, ח):

28 כך פסקו גם הסמ"ג (עשין כח), הנימוקי יוסף (מגילה ה, א), הכלבו (סי' עג), וכתב הש"ך שכן משמע דעת הברטנורא (שבת יט, ה), וכתב הנודע ביהודה שכן נראה בדעת רש"י (ערכין ח, ב ד"ה קטן נימול) אך בשו"ת חת"ס (יו"ד ב, רנ) דחה דבריו.

29 כשיטה זו פסקו גם ר"י מלוניל (שבת נה, א), והריטב"א בשם רבנו חננאל (שבת קלב, ב), וכן משמע בדעת רב ניסים גאון (שבת כד, ב), וכן דעת ראשונים רבים והמה בכתובים בשו"ת יביע אומר (יו"ד ח, כג אות ב), ואכמ"ל.

30 כך ביאר בדעת הרא"ש הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ל). בשו"ת ברכה (יו"ד רסו, ד) הביא בשם כנסת הגדולה שהבין בדעת הרא"ש דמיירי אפילו בספק מילה בזמנה, והרב חיד"א גופיה הבין דברי הרא"ש כביאור הנודע ביהודה בדבריו.

31 וכן נקטו לדינא הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ל), רעק"א (יו"ד רסו, ח), והחת"ס (יו"ד ב, רנ; ואף על גב שבס"י רנב שם סתם הפוך, שספק מילה בזמנה אינה דוחה יום טוב שני של גלויות, כבר הוכיח הגאון רבי אברהם צבי הירש אייזנשטט (פת"ש יו"ד רסו, ז) שסימן רנ נכתב עשרים שנה אחר סימן רנב, והלכתא כבתראה. ובאמת, החת"ס עצמו הרגיש בסתירה בדבריו ממה שכתב בחידושו על השו"ע (יו"ד רסו, ח): 'עייני תשובתי חלק יורה דעה סימן רנ' רנ'ב', ויש לומר שסמך על המעיין שילך אחר דבריו האחרונים, וכמו שכתב הפת"ש).

מי שנולד בין השמשות, שהוא ספק יום ספק לילה, מוגזן מן הלילה ונימול לתשיעי, שהוא ספק שמיני. ואם נולד ערב שבת בין השמשות, אינו דוחה את השבת, שאין דוחין את השבת מספק. וכן אינו דוחה יום טוב מספק, ואפילו יום טוב שני של גלויות.

מבואר בדעת השו"ע, שאפילו מי שמילתו ספק בזמנה, כגון הנולד בין השמשות, אין מילתו דוחה יום טוב שני של גלויות, ולכאורה זהו שלא כדעת הרא"ש ובוודאי שלא כדעת הרמב"ם, ומהיכן למרן השו"ע לאסור כן?³²

הנודע ביהודה (מהדו"ק או"ח סי' ל) ביאר שהשו"ע באמת עוסק במי שמילתו ודאי אינה בזמנה, ומי שמילתו ספק אם היא בזמנה גם לדעת השו"ע מילתו דוחה יום טוב שני של גלויות. אך פשט לשון השו"ע מורה שאפילו בספק מילה בזמנה אינו דוחה יום טוב שני של גלויות, ומעתה לב נבון יבקש דעת ממי למד כן מרן השו"ע. ומקור חיים פי צדיק למרן השו"ע מצאתי בשו"ת יביע אומר (יו"ד ב, כג אות ה), שהביא סמך לדעת מרן מהרשב"ץ (ג, רפד) שכתב במפורש שאפילו ספק מילה בזמנה לא דוחה יום טוב שני של גלויות.

ובנידון דידן היה נראה שדעת השו"ע לדינא שאין מילת יוצא דופן לשמונה דוחה יום טוב שני של גלויות, שלא כדעת הרמב"ם והרא"ש, כיוון שמילתו לשמונה מספק דומה דינו לדין הנולד בין השמשות.

אך לענ"ד יש לומר שאף השו"ע מודה לרמב"ם והרא"ש שמילת יוצא דופן לשמונה דוחה יום טוב שני של גלויות, על אף שיצא לחלוק בספק מילה בזמנה שאינה דוחה. שהרי, לעיל הבאנו את דברי השו"ע בבית יוסף ובכסף משנה שביאר בדעת הרמב"ם שמילת יוצא דופן לשמונה היא מדינא ולא מספק, ולפי זה ביארנו שאפשר שכן היא דעת השו"ע עצמו. אם כן אין יוצא דופן בכלל ספק מילה בזמנה, ועל אף שאינו דוחה שבת ויום טוב, אך יום טוב שני של גלויות דוחה. איברא, כי לא מפני שאנו מדמים נעשה מעשה, שהרי עדיין יכול בעל הדין לחלוק שדעת השו"ע שמילת יוצא דופן לשמונה היא מספק, ועוד, שלא מצאתי משען לי בביאור זה בדעת השו"ע.

32 והוסיפו האחרונים עוד תימה לפי מה שפסק מרן עצמו (או"ח תצז, ד) שספק מוכן (כגון פירות שהיו מחוברים וספק אם נתלשו ביום טוב או קודם לו) מותר ביום טוב שני משום ספק ספיקא, ולכאורה הוא הדין בענייננו, ספק מילתו בזמנה או לא, וספק אם יום טוב שני חול או קודש, והיה לו לשו"ע להתיר מילה שהיא ספק בזמנה ביום טוב שני של גלויות. וכבר תירץ בזה הדגול מרבבה, דהשו"ע סובר שמילה שהיא ספק בזמנה נחשבת דבר שיש לו מתירין, ולכן אין ספק ספיקא מתיר למולו ביום טוב שני של גלויות, וכבר הרחבנו בכך לעיל.

ובאחרוני זמננו נחלקו כדת מה לעשות: דעת הגר"ע יוסף ועוד פוסקים³³ שמילת יוצא דופן לשמונה דוחה יום טוב שני של גלויות. אך הגר"ש וואזנר ועוד פוסקים³⁴ נקטו שאין מילתו דוחה יום טוב שני של גלויות, וכן אמר לי הגר"א נבנצל.

ואחר כל זאת עוד למד דעת, ממה שכתב בפסקי תשובות (שלא, הע' 70) שכאשר אין הצדקה רפואית ואין בזה חשש פיקוח נפש, אין לקבוע ניתוח קיסרי מתוכנן כשהיום השמיני הינו יום טוב או יום טוב שני של ראש השנה, ובחוף לארץ אף כשהוא יום טוב שני של גלויות, שהרי אין להפקיע מצוות מילה בזמנה בחינם.^{35 36} אמנם, הגר"א נבנצל אמר לי שמתר לקבוע ניתוח קיסרי אף כשהיום השמיני לו הוא יום טוב, וביאר טעמו ש"בין כה הוא לא חייב במילה בזמנה". גם בשו"ת שבט הקהתי (ה, קפב) נקט כדברי הגר"א נבנצל אך לא מטעמיה, ונימוקו, שכיוון שעוד לא נולד הוולד, לא מוטל על אביו עדיין חיוב מצוות מילה, ולכן לא נחשב כמפקיע ממנו המצווה.

ה. פדיון הבן

1. פדיון הבן לבכור יוצא דופן

איתא במשנה (בכורות מז, ב):

יוצא דופן [שנולד ראשון לאמו - ר.י.] והבא אחריו [בלידה רגילה - ר.י.] שניהן אינן בכור לא לנחלה ולא לכהן [= פדיון הבן], רבי שמעון אומר: הראשון [= היוצא דופן] לנחלה, והשני לחמש סלעים.

33 יביע אומר (יו"ד ח, כג אותיות ח-ט, דכל ספק מילה בזמנה שהוא ספק דאורייתא דוחה ספק איסור דרבנן כיום טוב שני של גלויות, וכן דעת הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות א, תקצד), ושו"ת חשב האפוד (ב, קלד), וכן הובא בדעת הגר"ש אוירבך (יום טוב שני כהלכתו פרק א הערה קד).

34 שבט הלוי (ח, רכ אות ג), ויסוד שיטתו הוא שאינו דומה ספק יוצא דופן שהוא בדין, לספק של הנולד בין השמשות שהוא ספק במציאות. כך פסק גם הגרי"ש אלישיב (וישמע משה ח"ב עמ' רלט, ושם בהע' רצא, ונראה שכוונתו שם לספר יום טוב שני כהלכתו פרק א הע' קד שכתב להפך בדעת הגרי"ש אלישיב), ובפסקי תשובות (שלא, ו).

35 אמנם חתנו בפסקים ותשובות (מילואים אות כט) פליג עליה כמבואר למעיין. וכפסקי תשובות כתב בנטעי גבריאל (הלכות יום טוב נו, ט).

36 ולפי זה היה נראה לענ"ד, שאף הנוקטים כדעת המתירים למול יוצא דופן ביום טוב שני של גלויות, ראוי שלא יקבעו ניתוח כשיוצא יום זה בשמיני, שהרי מה טעם יש להכניס עצמם למחלוקת זו על לא דבר, וראייה לזה מחולין לו, ב במה שלא אכל חזקיה מבהמה שהורה בה חכם, ועל כן וודאי שהמתרחק מן הדומה לדומה לכיעור במה שמחשב חשבון זה קדוש יאמר לו. ויש לעיין אם דין זה הוא דווקא כשיודע על ידי בדיקת אולטרסאונד שהעובר זכר, או גם אם אינו יודע.

ומוסכם הן לתנא קמא והן לרבי שמעון, שיוצא דופן ראשון לאמו פטור מפדיון,³⁷ וביארה הגמרא ש"פטר רחם" בעינן ויוצא דופן אינו פטר רחם. כך פשוט גם בראשונים (רמב"ם ביכורים יא, טז; רא"ש בכורות ח, א) ובשו"ע (יו"ד שה, כד).

2. פדיון הבן לנולד שני אחר יוצא דופן

במשנה שהובאה לעיל מבואר שלתנא קמא אין מצוות פדיון הבן אחר לידת יוצא דופן גם אם יולד אחריו פטר רחם, אך דעת רבי שמעון שהנולד אחר יוצא דופן חייב פדיון גם הוא פטר רחם.

הגמרא ביארה בדעת תנא קמא שאף על פי שהנולד בלידה רגילה אחר יוצא דופן הוא פטר רחם, הוא בכור רק לעניין שהוא פטר רחם, אך לעניינים אחרים כגון ירושה אינו נחשב בכור. משכך לא ניתן להחשיבו בכור לעניין פדיון הבן ופטורים מלפדותו, שכן "בכור לדבר אחד לא הוי בכור". בסברת רבי שמעון המחייב את הנולד בלידה רגילה אחר יוצא דופן בפדיון, ביארה הגמרא שהוא סובר ש"בכור לדבר אחד הוי בכור".³⁸ הראשונים פסקו (רמב"ם ביכורים יא, טז; רא"ש בכורות ב, ה) כתנא קמא, וכן פסק השו"ע (יו"ד שה, כד).

3. פדיון הבן לנולד שני אחר נפל יוצא דופן

הט"ז (יו"ד שה, כ) ביאר מדוע הנולד אחר יוצא דופן פטור מפדיון: "כיון שזה הנולד אחריו לא הוה בכור לנחלה, דהא לאו ראשית אונו הוא, לא הוי נמי בכור לכהן, דבכור לדבר אחד דהיינו לרחם ולא לולדות לא הוה בכור". מכאן דייק הגאון רבי עקיבא איגר (בהגהה על הט"ז שם) שחייב פדיון נשלל מהנולד אחר יוצא דופן משום שאינו יורש כבכור ולא משום שאינו ראשון לולדות. לפי זה חידש רבי עקיבא איגר במקרה שהולד הראשון היה גם יוצא דופן וגם נפל, וממילא הנולד השני יורש כבכור (כמבואר בשו"ע חו"מ רעו, ו), יהיה חובה לפדות את הנולד אחריו אם נולד דרך הרחם, ואינו נחשב בכור לדבר אחד שהרי הוא בכור לעניין פטר רחם וגם לעניין שירוש כבכור.

37 אמת נכון הדבר, כי המעיין היטב בתוספות (שם ד"ה בכור) ייווכח שאם הלכה היא שבכור לדבר אחד הוי בכור, הרי שלשיטת רבי טרפון (בכורות יט, א) יוצא דופן בכור חייב פדיון, ומשמע דזה אפילו אם פסוק ממעט כנגדו. והנה כאן אף דכתיב "פטר רחם", כיוון שיוצא דופן שנוולד ראשון הוא בכור לולדות אם נאמר בכור לדבר אחד הוי בכור, דעת רבי טרפון היא שנחשב בכור גם לעניין פדיון. כנ"ל בס"ד כוונת התוספות.

38 העיר רש"י (שם ד"ה בכור לדבר אחד) שלכאורה גם יוצא דופן שנוולד ראשון הוא בכור מבין הוולדות, ואם כן היה צריך להיקרא בכור לעניין פדיון לשיטת רבי שמעון. אולם, ביאר רש"י שכיוון שהתנתה התורה פדיון ב'פטר רחם' לא נחשב יוצא דופן בכור לעניין זה אף לרבי שמעון.

איברא, שראיתי לסדרי טהרה (חידוד הלכות נדה כו, א ד"ה המהרש"א) שביאר בדעת המהרש"א (חידושי הלכות נדה כו, א ד"ה תוד"ה סנדל), שכל זמן שאין הוולד בכור בכל עניין אינו בכור לעניין פדיון, ולכן בנידון דידן דעת המהרש"א היא שהנולד השני פטור מפדיון, מכיוון שאינו בכור לוולדות, שיש נפל שנולד לפניו.³⁹

ושורש מחלוקתם נראה שהוא מהי סברת הפטור מפדיון לנולד אחר יוצא דופן.⁴⁰ לדעת הט"ז סברת הפטור היא משום שאינו יורש כבכור, ועל כן הנולד אחר נפל יוצא דופן חייב פדיון כיוון שהוא יורש כבכור, אך לדעת המהרש"א סברת הפטור היא משום שאינו בכור לוולדות, ועל כן הוא הדין בנולד אחר נפל יוצא דופן שפטור מפדיון, כיוון שאינו בכור לוולדות.

באחרוני זמננו נחלקו הדעות: הילקוט יוסף (שובע שמחות הלכות פדיון הבן סע' יט), והמנחת יצחק (ד, נ) פטרו את הנולד אחר נפל יוצא דופן מפדיון, וכן אמר לי הגר"א נבנצל. לעומת זאת, בספר אוצר פדיון הבן (א, יא) חשש לדעת הט"ז להצריך פדיון במקרה זה, אלא שכתב שיש לפדותו בלי ברכה. ולא מצאתי עוד מי שכתב כן.⁴¹ הגר"ש אבינר כתב לי בנידון זה שיש לפדות נולד זה בברכה, וכפשטות דעת הט"ז.⁴²

39 ובדעת הסדרי טהרה גופיה לא התיישבתי, שאחר שביאר דעת המהרש"א הקשה עליו כמה קושיות, ואחת מהן מדברי הט"ז דלעיל, ומשמע שם שנוקט לדינא כט"ז שהנולד אחר נפל יוצא דופן חייב פדיון, אך בחידושו ל"ד (קצד, כו) לכאורה סתר דבריו, וצריך להתיישב בזה.

40 והיינו מהו צד הפטור במה שכתב השו"ע שהוא לעיל 'שכבר קדמו אחר', לאיזה עניין קדמו. ובנימוקי הרי"ב (יו"ד סי' שה על הט"ז שם סעיף קטן כ) ביאר סברות אלו והצדדים לכל אחת מהן.

41 ולענ"ד צ"ע גדול בדבריו, שכל המקורות שנתן לפסק זה לענ"ד אינם מדויקים, תחילה הסתמך (שם הע' לח) על שו"ת מנחת יצחק (ד, נ), והא המנחת יצחק בפירוש אמר שפטור מפדיון מטעם ספק ספקא וכמבואר למעיין שם לאורך כל התשובה ובפרט בסופה באות יא, ומה שכתב בשמו שיש לפדותו מספק לא נמצא, אלא הפך כתב, שהמוציא מחבירו עליו הראיה. אחר כך הביא שכן סובר בשו"ת הר צבי (יו"ד סי' רמט) והמעייין יראה שהרב שם לא חיווה דעתו לדינא אלא רק חכך הדינים ולא הכריע. עוד כתב שכן פסק בשו"ת יצחק ירנן (יו"ד סי' קלט), וכל המעיין שם יווכח שכלל לא דן בנידון זה, אלא נשאל האם יתכן יוצא דופן שיבוא אחריו נולד בלידה רגילה. עוד כתב שכן פסק בשו"ת גינת ביתן (סי' י), והאמת יורה שהוא נשאר בצ"ע בסוף דבריו כמבואר למעיין שם. עוד כתב שכן פסק בשו"ת שאילת משה (יו"ד סי' לו), והרב שם כלל לא דן בנידון זה, אלא שכתב לפדותו בלי ברכה את הנולד בלידת מלקחיים, שאינו עניין לכאן. ואחר כל זאת לא מצאתי לפסק זה בית אב, ולענ"ד צריך עיון גדול על הרב המחבר בזה.

42 משמע קצת שהגר"ש אלישיב (בהערות לבכורות כא, ב) נוטה לדעה זו, שהביא הוכחה מדברי רש"י לזה, אך סיים שאין הוכחתו מוכרחת. גם הגר"י זילברשטיין (חשוך חמד בכורות מז, ב) משמע שסובר כן לדינא, שדן שם אי שרי לאישה שרוצה להוציא נפל מקרבה בנייתוח

ו. ירושה

1. ירושת בכור יוצא דופן

ראינו לעיל את המשנה (בכורות מז, ב):

יוצא דופן [הנולד ראשון לאמו - ר.י.] והבא אחריו [בלידה רגילה - ר.י.] שניהן אינן בכור לא לנחלה [= לירש בכור] ולא לכהן, רבי שמעון אומר: הראשון [= היוצא דופן] לנחלה, והשני לחמש סלעים.

בגמרא (שם) נתבארה מחלוקת תנא קמא ורבי שמעון: לתנא קמא אנו לומדים מהפסוק "וַיֵּלְדוּ לוֹ" (דברים כא, טו), שדווקא הנולד בדרך לידה⁴³ נחשב בכור וירש בכור, ולכן יוצא דופן אינו יורש בכור. גם רבי שמעון מודה שדווקא הנולד דרך לידה נחשב בכור, אלא ששיטת רבי שמעון היא שגם יוצא דופן נחשב נולד דרך לידה, שהרי ריבתה תורה באומרה "וַיֵּלְדוּ" (ויקרא יב, ה) לרבות אף יוצא דופן, ולכן הוא חייב בפדיון. להלכה, נקטו הראשונים (רמב"ם נחלות ב, יא וכן בכורות ב, ד; רא"ש בכורות ב, ה) כתנא קמא, וכן פסק השו"ע (חו"מ רעז, ח).

2. ירושת הנולד שני אחר יוצא דופן

מבואר במשנה שהובאה לעיל שמוסכם הן לתנא קמא והן לרבי שמעון, שהנולד אחר יוצא דופן אינו יורש בכור, וביארה הגמרא הטעם שאינו "רְאִשִׁית אִנּוֹ" (דברים כא, יז) ועל כן אינו יורש בכור.

וכן פשוט בראשונים (רמב"ם נחלות ב, יא, וכן בכורות ב, ד; רא"ש בכורות ב, ה). וכן פסק השו"ע לדינא (חו"מ רעז, ח).

3. ירושת הנולד שני אחר נפל יוצא דופן

נאמר במשנה (בכורות מז, א): "איזהו בכור לנחלה ואינו בכור לכהן: הבא אחר נפלים". וכן פסק השו"ע (חו"מ רעז, ו).

מבואר מכאן שהבא אחר נפל יורש בכור. ממילא, מה שביררנו דין הנולד אחר נפל יוצא דופן לעיל לגבי פדיון הבן לא שייך כאן כלל ועיקר, שלעניין פדיון נפל פוטר את

ולא בגרידה כדי שיזכה בעלה לקיים מצוות פדיון הבן לכשייוולד בן נוסף, ומשמע דפשיטא ליה סברת הט"ז לדינא כמבואר למעיינין שם. והגר"ד ליאור אמר לי בנידון זה: "לא קרה לי אף פעם שאלה כזאת. תראה, אם רבי עקיבא איגר אומר משהו, אפשר גם בעיניי עצומות ללכת אחרי זה".

43 כך פירש רש"י (בכורות מז, ב ד"ה וילדו לו), אך בתוספות (שם ד"ה ראשון לנחלה) פירשו אחרת את צורת הלימוד, ע"ש.

הבא אחריו, ולכן יש לדון האם נפל יוצא דופן נחשב נפל לפוטרו, אך לעניין ירושה, נפל אינו מונע מהבא אחריו לירש בככור, ופשוט שהוא הדין נפל יוצא דופן.

ז. נטילת ידי הכהנים

הבית יוסף (או"ח סי' קכח) הביא בשם הזוהר הקדוש (נשא קמו, א) שהלוי נוטל ידי הכהן קודם שיישא כפיו, שעל ידי כך הוא מוסיף מקדושת הלוי על קדושת עצמו, אך לא ייטול מאדם אחר כיוון שאין בו קדושה. והביא הב"ח (או"ח קכח, ג) בשם מהר"י מולין שבמקום שאין לוי, אם יש בכור הוא נוטל ידי הכהן. בטעם הדין כתב הב"ח שהבכור שהוא פטר רחם שהוא קדוש, נכנס תחת הלוי ויוצק מים על ידי הכהנים⁴⁴. מבואר מכאן שקדושת הבכור היא הנותנת לו את הזכות לשמש תחת הלוי כשאינו בנמצא.

אם כן, יש לברר מה הדין בבכור שאינו פטר רחם כיוון שנוולד בניתוח קיסרי, האם שייכת בו קדושת בכור וממילא מצווה עליו ליטול ידי הכהנים כשאינו לוי, או שמא היותו יוצא דופן מפקיעה ממנו קדושתו לגמרי ואסור.

בספר פני יוסף (בכורות סי' יא) עמד על לשון הרמב"ם (בכורות ב, ד-ה) שכתב: "יוצא דופן והבא אחריו שניהן אינן בכור", ובהלכה שאחריה מיד כתב "בכור שהוא אנדרוגינוס אין בו קדושה כלל, והרי הוא נקבא שאין בו לכהן כלום". דייק בפני יוסף ממה שהמתין הרמב"ם וכתב רק בבכור אנדרוגינוס שאין בו קדושה כלל, ולא חש לכתוב כן בהלכה שקודם לכן בדין בכור יוצא דופן, שיש ללמוד שיש קצת קדושה בבכור יוצא דופן. ויש מי שלמד (גם אני אודך או"ח א, צג) מדיוק זה, שכיוון שיש קצת קדושה בבכור יוצא דופן, רשאי ליטול ידי הכהנים. אמנם, פשט לשון הב"ח מורה שקדושת בכור לעניין זה תלויה בהיותו פטר רחם, שכתב 'הבכור שהוא פטר רחם' דווקא. ובאמת, כך אמר לי הגר"ד ליאור למעשה, שאין בבכור יוצא דופן קדושת בכורה כלל ולכן אסור לו ליטול ידי הכהנים, וכן פסק לי הגר"א נבנצל, וכן נקטו האחרונים⁴⁵.

ח. תענית בכורות

1. תענית בכורות לבכור יוצא דופן

נאמר במסכת סופרים (כא, א): "אין מתענים עד שיעבור ניסן, אלא הבכורות שמתענים

44 אמנם בכף החיים (או"ח קכח, מ) כתב שלא ראה שנוהגים כדברי הב"ח, אלא רק כפשט דברי הזוהר הקדוש שדווקא לוי ייטול ידי הכהן.

45 הגר"י זילברשטיין (חשוקי חמד קידושין עד, א); שו"ת משנת יוסף (יד, סח סע' א); וכן בפסקי תשובות (סי' קכח הע' 109) דייק מלשון מחצית השקל (קכח, ז): "דפטר רחם צריך פדיון", שמשמע שדווקא בכור שצריך פדיון נוטל ידי הכהנים, אך יוצא דופן לא.

בערב הפסח". בטעם התענית, כתב הטור (או"ח ריש סי' תע) שהוא זכר לנס שניצלו הבכורות ממכת בכורות, וכן פסק השו"ע (או"ח תע, א).

במדרש (תנחומא בא סי' יט) מבואר שלא רק פטר רחם הוכה במכה זו, אלא שהגדול שבבית קרוי בכור, ועל כן בכל בית מת הגדול ואפילו הוא בכור רק מאב.⁴⁶ לפי זה פשוט שגם בכור מצרי יוצא דופן מת מידו החזקה, שהרי לא בפטר רחם תליא מילתא. אם כן, לעניין תענית בכורות לכאורה אין סברא לחלק בין בכור פטר רחם לבכור יוצא דופן, שהרי אף הוא היה באותו הנס במה שפסח עליו ה' יתברך ולא מת, ועל כן יש לו להתענות.

איברא, שכתב המגן אברהם (ריש סי' תע), שהבא אחר נפלים חייב להתענות משום שנחשב בכור לנחלה (כמבואר בשו"ע חו"מ רעז, ו). דייק החק יעקב (תע, ב; אם כי נשאר בצ"ע למעשה) מדבריו שממה שתלה את חובת התענית בבכורה לדבר אחד משמע שמי שאינו בכור לא מצד שהוא פטר רחם ולא מצד שהוא יורש נחלה בככור, כגון יוצא דופן שנולד ראשון שאינו בכור לשום עניין, אינו צריך להתענות ערב פסח.

לכאורה יש להתיישב בדעת המגן אברהם בזה, מדוע התנה את התענית בהיות המתענה בכור לדבר אחד, והלא במכת בכורות לקה אף הגדול שאינו בכור כלל כגון יוצא דופן. ואחתור בקיר והנה פתח לביאור דעתו דעת עליון, מדברי הגרש"ז אוירבך (מבקשי תורה אור אפרים' ח"ב עמ' תקסב) שהוכיח במישור שטעם אחר יש לתענית בכורות, שמתענים על שניטלה מהם עבודת הבכורות בקודש אחר שחטאו בחטא העגל. לפי זה אולי יש לבאר את דעת המגן אברהם שמי שאינו בכור לדבר אחד אינו צם, שהרי קודם חטא העגל לא עבד בקודש כשאר בכורים ולכן אין טעם שיתענה, שלא ניטל ממנו מאומה.⁴⁷ הלכה למעשה נחלקו הדעות: כף החיים (או"ח תע, ג) ועוד פוסקים⁴⁸ פטרו בכור יוצא

46 אולי יש לתת רמז לדבר דכתיב "וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אֵין בַּיִת אֲשֶׁר אֵין שֵׁם מֵת", "גדולה" דווקא, שבגדול שבבית הכה ה' יתברך ועל כן אין בית שאין בו מת.

47 שוב ראיתי בס"ד לגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ג, קיג) שהביא טעם זה לתת פתחון פה למיסבר שיוצא דופן אינו מתענה. אמנם, הוא עצמו מחייב יוצא דופן להתענות וכפי שמובא להלן. אכן חזות קשה הוגד לי בביאור זה, דהא במשכן עבדו רק בכורות שהם 'פטר רחם' (כמבואר במדבר ח, טז), ומאידך כולי עלמא מודו שגם בכור מאב ולא מאם מתענה, והוא אינו פטר רחם, ולפי זה הטעם אין התאמה לדין, ויש עוד לפלפל בזה.

48 שו"ת מגדנות אליהו (ד, יג). גם בפמ"ג (א"א סי' תע) משמע שאינו מתענה, שכתב: "בכור הבא אחר יוצא דופן יש לצדד ולקולא, כי הוא מנהג". ממה שדן בבכור שבא אחר יוצא דופן משמע קצת שפשוט לו שיוצא דופן בכור אינו מתענה. אך יש לדחות, שאפשר דאין הכי נמי וסבירא ליה דהבכור יוצא דופן מתענה, אלא שדן האם יש לחייב בתענית גם את הבא אחריו שהוא קצת בכור במה שהוא פטר רחם. שוב ראיתי למה שכתב במשבצות זהב (סי' תע) "אם אין בכור בבית אין צריך הגדול שבבית להתענות", ומשמע יותר כמו שכתבנו בדעתו שאינו מתענה.

דופן מתענית בכורות ערב פסח, וכן אמר לי הגר"ד ליאור. אך, הגר"מ שטרנבוך (תשובות והנהגות ג, קיג) ועוד פוסקים⁴⁹ נקטו שבכור יוצא דופן חייב בתענית.

אמנם כבר נהוג עלמא להקל בתענית בכורות במה שאוכלים בסעודת מצווה, ואף שיש המחמירים (מג"א ריש סי' תע) לבכור להתענות ממש ולא לפטור עצמו בסעודת מצווה, כתב הגר"מ שטרנבוך שלעניין יוצא דופן יותר יש להקל לכולי עלמא שיפטור עצמו בסיום מסכת וכדומה.

ואחר כל זאת נראה, שראוי לו ליוצא דופן לחזור אחר סיום מסכת וכדומה לפטור עצמו מן התענית, ובוזה יצא ידי כולם, ועליו תבוא ברכת טוב.⁵⁰

2. תענית בכורות לבכורה יוצאת דופן

נאמר במדרש (שמות רבה יח, ג): "הנקבות הבכורות אף הן מתות חוץ מבתיה בת פרעה". למד מכך האגודה (פסחים סי' צא) שכיוון שגם בכורות מצרים הנקבות מתו במכת בכורות, אף הנקבות הבכורות מתענות בערב פסח, כיוון שגם הן נצלו. בשו"ע (או"ח תע, א) הביאו בשם יש מי שאומר, אך הרמ"א (שם) כתב שאין נוהגים כן. למעשה, הודו אף אחרוני הספרדים⁵¹ שכדברי הרמ"א נקטינן לדינא. ברם, כתב הגר"ע יוסף (יחזק דעת ג, כה) שאף על פי שנוהגים לפטור נקבה מתענית בכורות, אם קל לבכורה להשתתף בסעודת מצווה בערב פסח, בלא טרחה יתירה, נכון וראוי לעשות כן.

לפי זה, לנוקטים כדעת הגר"מ שטרנבוך ודיעמיה שיוצא דופן מתענה בתענית בכורות, אף בבכורה יוצאת דופן יש לומר, שאם קל לה להשתתף בסעודת מצווה נכון וראוי שתעשה כן.

ט. כבוד אח גדול

נאמר בגמרא (כתובות קג, א): "כבד את אביך ואת אמך... וי"ו יתירה [של 'ואת' - ר. י.]. לרבות את [מצוות כיבוד - ר. י.]. אחיך הגדול". דין זה נפסק גם בשו"ע (יו"ד רמ, כב).⁵²

49 כך הובא בשם הגר"ח קנייבסקי (ויכתוב מרדכי ח"א שאלה קעב).

50 שוב ראיתי שכן כתב בספר הלכות חג בחג (פסח עמ' רלא הע' 13). שוב שאלתי בזה להגר"ד ליאור, ואף על פי שפטר בכור יוצא דופן מתענית בכורות כפי שהובא לעיל, אמר לי שיש עניין שישב לסעודת מצווה לפטור עצמו לכל הדעות.

51 החיד"א (מחזיק ברכה תע, ב); בן איש חי (שנה ראשונה פרשת צו סעיף כה); הגר"ע יוסף (ביע אומר או"ח ד ס"ס מב; יחזק דעת ג, כה).

52 ברמב"ם (ספר המצוות שורש ב) כתב שהיא מצווה דרבנן וככל ריבויי חז"ל שלא נאמר בהם שהם דאורייתא. אולם, בספר חרדים (מצוות לא תעשה מדברי קבלה ומדברי סופרים ד, לב-לו, ונשען על דברי הרמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות שם שסובר כן) חילק דמאי דאתרבי

והלוויים על מחלוקתם במצוות המלך, שלדעת הלכות קטנות (א, קכג) דין זה נאמר דווקא בגדול שבאחים, ולדעת האריז"ל (שער המצוות יתרו טו, ב) והחיד"א (ברכי יוסף רמ, יז) דין זה הוא בכל אחיו הגדולים ממנו.

לשיטת ההלכות קטנות, יש לברר האם המצווה לכבד אח גדול יסודה הוא בקדושת הבכורה שבגדול, או שמא הכבוד הוא דווקא מעצם היותו הגדול שבאחיו. הלכה מוצאת מבירור זה היא האם יש חובה לשיטה זו לכבד אח בכור שאינו קדוש בקדושת בכורה, כגון יוצא דופן בכור, שאינו בכור לעניין קדושה כפי שבואר.

ראייה ראיתי להביא מדברי הרמב"ן (בראשית לב, ה):

ודע כי הכבוד הזה שהיה יעקב עושה לאחיו בפחדתו לאמר "אדני" ו"עבדך", בעבור כי המנהג בצעיר לתת מעלה וכבוד אל הבכור כאלו הוא אביו, כאשר רמזה לנו גם התורה לרבות אחיך הגדול. והנה יעקב לקח בכורתו ואת ברכתו ועשו שוטם אותו עליהם, ועתה היה מראה לו כאלו אין המכירה ההיא אצלו כלום וכי הוא נוהג בו כבכור ואב להוציא את המשטמה מלבו.

מבואר בדברי הרמב"ן שאחר שמכר עשיו בכורתו ליעקב היה פטור יעקב מלכבד אותו, ומה שדיבר אליו בלשון "אדני" ו"עבדך" הוא רק מטעם "לב חכם ישכיל פיהו", להסיר כעס מלב אחיו הרשע. לכאורה יש ללמוד מכך בדעת הרמב"ן שמצוות כבוד אחיו הגדול היא מצד בכורתו שניתנה לו, ואם הגדול באחים אינו בכור - כעשיו - אין חייבים אחיו בכבודו.⁵³ לפי זה, לכאורה הוא הדין ליוצא דופן הגדול באחים, שכיוון שאינו בכור אין אחיו הקטנים חייבים בכבודו.⁵⁴

מ'את' הוי דאורייתא, וכל דאתרבי מ'ו' הוי דרבנן. אמנם לפי זה אינו חולק על הרמב"ם לעניין כבוד אח גדול, דכיוון שהלימוד לדין זה הוא מ'ו', אף לספר חרדים הוא דין דרבנן. אלא שבוהר הקדוש (קדושים פג, א) דרש את הפסוק שלא כבבלי, שדורש מצוות כבוד אח גדול מיייתור המילה 'את' ולא מיייתור האות 'ו', ולפי זה יש לומר דאם ננקוט בדעת זוהר ולפי הכלל שנתן הספר חרדים, תהיה מצווה זו מדאורייתא, שהרי בוהר דרש מיייתור 'את', דהוי לימוד דאורייתא לשיטת הספר חרדים והרמב"ן.

53 ועיני שפיר חזי בשו"ת שבות יעקב (א, עו) שהוכיח בדעת הרמב"ן מדבריו בספר המצוות שסובר שחייב בכבוד אחיו הגדול ביותר דווקא ולא בשאר אחים גדולים, אמנם מרן החיד"א (ברכי יוסף יו"ד רמ, יז) דחה דברי השבות יעקב והוכיח שדעת הרמב"ן שחייב לכבד את כל האחים הגדולים ממנו ולא רק את הגדול ביותר. דברינו הם על דעת השבות יעקב וראיה לדבריו.

54 בתחילה חשבתי להוכיח כן גם מדברי זוהר הקדוש (קדושים פג, א) שכתב: "ברא בוכרא חייבין כל אחיו ביקריה, דהא כתיב 'כבד את אביך', ואוקמוה רבנן "את" לרבות אחיך הגדול". מבואר לכאורה בלשונו שבכבוד תליא מילתא, ו'בוכרא' משמע דווקא אח בכור פטר רחם

הלכה למעשה שאלתי מגדולי הפוסקים: הגר"א נבנצל אמר לי שבכור יוצא דופן נחשב בכור לעניין 'לרבות אחיך הגדול' וחייבים בכבודו, אך הגר"ד ליאור אמר לי שדעתו היא שדין כבוד אח גדול הוא דווקא בכבוד ולא בשאר האחים הגדולים, וכיוון שליוצא דופן בכור אין קדושת בכורה, הוא נחשב כמו אח אחר, ולכן אין חובה לכבדו מדין כבוד אח גדול.

י. סיכום הדינים העולים מן המאמר

1. טומאת נדה ויולדת

- ❖ היולדת יוצא דופן, אם לא יצא דם אלא דרך הדופן, טהורה מטומאת נדה. אמנם מבחינה מציאותית, בספר פוע"ה כתבו שבדרך כלל מיד אחר הניתוח אף היולדת בניתוח אליקטיבי נאסרת.
- ❖ היולדת בניתוח קיסרי ובתנאי שבוודאי אינה נאסרה, מעיקר הדין אין איסור שבעלה ישעה עמה בניתוח וסייע לה במגע. למעשה הגר"י זילברשטיין כתב שזו מצווה לעשות כן, אך הגר"ד ליאור אמר לי שלכתחילה לא שייך שהבעל יהיה בחדר הניתוח בשעתו, וכן אמר לי הגר"א נבנצל, ודעתו שאף אם מסייע במגע זהו דווקא על ידי כפפה. בכל מקרה, כתב הגר"י זילברשטיין שאם יש ספק אם נאסרה היולדת, אסור לבעל לסייע לה במגע.
- ❖ היולדת יוצא דופן טהורה מטומאת נדה, ואם ילדה נקבה יכולה לעלות מטומאתה על ידי שבעה נקיים וטבילה תוך שבועיים ללידתה.

2. ימי טוהר והבאת קורבן

- ❖ מה שהקלו הפוסקים ביולדת מכח דין דם טוהר, אינו שייך ביולדת יוצא דופן.
- ❖ לכולי עלמא היולדת יוצא דופן מברכת על טבילתה השנייה, אפילו אם הם בתוך ארבעים יום ללידתה זכר, או שמונים יום ללידתה נקבה.
- ❖ יולדת יוצא דופן, אין בעלה צריך לעלות לתורה אחר ארבעים יום ללידתה זכר או אחר שמונים יום ללידתה נקבה.

חייבים ביקרו. אולם, ראיתי למרן החיד"א (שיורי ברכה יו"ד רמ, יג) שהביא ראיה זו בשם השביתת יום טוב, אלא שהחיד"א דחה ראיה זו מלשון הזהר, שהרי רבינו האר"י כתב דלאו דווקא גדול, ומי ירד לעומק הזהר כרבינו האר"י, ומה שלשון הזהר אינו מורה כן יישב החיד"א (בחיבורו ניצוצי אורות על הזהר שם) שכוונת הזהר שרק לבכור כולם חייבים בכבודו, דאילו האח השני רק מי שתחתיו חייב בכבודו וכן הלאה, ולפי דבריו הרמים לא מצאנו ידים ורגלים להוכיח כדברינו מהזהר הקדוש.

3. ברית מילה

- ❖ מילת יוצא דופן לשמונה.
- ❖ אין מילת יוצא דופן דוחה שבת ויום טוב, וכן אינה דוחה יום טוב שני של ראש השנה.
- ❖ דעת הגר"ע יוסף ועוד פוסקים שמילת יוצא דופן לשמונה דוחה יום טוב שני של גלויות. אולם, הגר"ש וואזנר ועוד פוסקים נקטו שאין מילתו דוחה יום טוב שני של גלויות, וכן אמר לי הגר"א נבנצל.
- ❖ דעת הפסקי תשובות היא שכאשר אין הצדקה רפואית, אין לקבוע ניתוח קיסרי מתוכנן כשהיום השמיני הינו יום טוב או יום טוב שני של ראש השנה, ובחופץ לארץ אף כשהוא יום טוב שני של גלויות. אמנם, הגר"א נבנצל אמר לי שמותר לקבוע ניתוח קיסרי אף כשהיום השמיני לו הוא יום טוב, וכן כתב בשו"ת שבט הקהתי.

4. פדיון הבן

- ❖ יוצא דופן פטור מפדיון הבן.
- ❖ הנולד אחר יוצא דופן פטור מפדיון הבן.
- ❖ הנולד אחר נפל יוצא דופן, דעת הילקוט יוסף שפטור מפדיון הבן, וכן אמר לי הגר"א נבנצל. לעומתם, בספר אוצר פדיון הבן הצריך פדיון בלי ברכה. הגר"ש אבינר כתב לי בנידון זה שיש לפדות נולד זה בברכה, וכן משמע בעוד פוסקים.

5. ירושה

- ❖ בכור יוצא דופן אינו יורש כבכור.
- ❖ הנולד אחר בכור יוצא דופן אינו יורש כבכור.
- ❖ הנולד אחר נפל יוצא דופן יורש כבכור.

6. נטילת ידי הכהנים

- ❖ יש מי שהתיר לבכור יוצא דופן ליטול ידי הכהנים, אמנם הגר"ד ליאור והגר"א נבנצל אמרו לי שאסור לו לעשות כן, וכן נקטו עוד פוסקים.

7. תענית בכורות

- ❖ כף החיים ועוד פוסקים פטרו בכור יוצא דופן מתענית בכורות בערב פסח, וכן אמר לי הגר"ד ליאור. לעומת זאת, הגר"מ שטרנבוך ועוד פוסקים נקטו שבכור יוצא

דופן חייב בתענית. אולם, כתב הגר"מ שטרנבוך שלעניין יוצא דופן יותר יש להקל לכולי עלמא שיפטור עצמו בסיום מסכת וכדומה.

❖ אולי יש לומר לנוקטים כדעת הגר"מ שטרנבוך שיוצא דופן מתענה בתענית בכורות, שאף בכורה יוצאת דופן יש לומר, שאם קל לה להשתתף בסעודת מצווה נכון וראוי שתעשה כן.

8. כבוד אח גדול

❖ הגר"א נבנצל אמר לי שחייבים בכבוד בכור יוצא דופן, אך הגר"ד ליאור אמר לי שאין חובה לכבדו מדין כבוד אח גדול.